

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1953

ΠΩΣ ΕΓΡΑΨΕ ΤΟΝ «ΑΛΑΦΡΟΪΣΚΙΩΤΟ»,— ΠΩΣ ΓΝΩΡΙΣΤΗΚΕ
ΚΙ ΑΓΑΠΗΘΗΚΕ ΜΕ ΤΗΝ ΕΥΑ ΠΑΛΜΕΡ— Ο ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΜΕ ΤΟ ΛΑΟ

Οί παλιότεροι φίλοι του "Αγγελου Σικελιανού, όσοι τον πρωτογνωρίσαμε και δεθήκαμε μαζί του, όταν, ωραίος και γεμάτος ζωή έφηβος, ξεκίνησε απ' τή Λευκάδα κι έφτασε στην Αθήνα, κρατούμε στην ψυχή μας μέσα, αξέχαστη κι αμετάλλακτη, τή γοητεία που σκορπούσε γύρω του τό μάτι του τό λαμπερό, ή φωνή του ή βουερή, με τήν ασύγκριτη εκείνην αρθρωση, ή παρουσία του ολάκερη. Απ' τους πρώτους αυτούς ήταν ό Σπήλιος Πασαγιάννης, ό γλυκός ποιητής, που ύστερα παντρεύτηκε με τήν ωραία Έλένη, τήν αδερφή του "Αγγελου, ό "Αριστος Καμπάνης, ό υπογραφόμενος, κι άλλοι, που πλήθυναν έπειτα, με τήν εμφάνισή του ως «μύστη» τής «Νέας Σκηνης» του Χριστομάνου, στο θέατρο «Όμονοίας», κατόπιν Κοτοπούλη.

Απ' τίς συνομιλίες που έκαναμε μαζί έχω κρατήσει σημειώσεις, που απ' αυτές κι από τά γράμματά του κάποτε κάτι θα συνθέσω. Σήμερα, για τους αναγνώστες τής «Νέας Έστίας», παρουσιάζω τρία κομμάτια από τίς σημειώσεις μου.

* * *

«Θυμάμαι, θάταν κατά τό 1907, που ήρθε ή αδερφή μου ή Πηνελόπη, μαζί με τήν Εύα, που πρωτοερχόταν στην Ελλάδα. Ήταν τότε άπάνω στην άνθισή της, με τά ξανθά της μακρυά μαλλιά και τήν άφταστη όμορφιά της. Έτσι γνωριστήκαμε, μ' αγάπησε και ζήτησε να γίνει γυνάϊκα μου.

Έγώ, πολύ νέος τότε κι άγνός, δέν είχα κάνει τέτοια σκέψη, και τής άπάντησα, πώς, μιά και δέν είχα γευτεί τή ζωή, δε μπορούσα ν' άποφασίσω τέτιο πράμα.

Τήν εποχή εκείνη ό αδερφός μου ό Μελέλαος που ήταν μηχανικός εργαζόταν στην Αίγυπτο, σ' ένα μεγάλο αγρόκτημα. Είχα πολλή έπιθυμία να τον ιδώ. Κι εκείνος με είχε καλέσει να πάω, να περάσω λίγον καιρό εκεί μαζί του. Με τή βοήθεια τής Εύας, ξεκίνησα απ' τήν Αθήνα λίγο άργότερα, κι έφτασα στην Αίγυπτο και βρήκα τον αδερφό μου. Έπειτα από λίγες μέρες ό αδερφός μου και μερικοί ντόπιοι και άγγλοι άποφάσισαν να κάνουν μιά έκδρομή στην έρημο και να περάσουν μερικές μέρες εκεί, και με πήραν μαζί τους.

Στήσαμε σκηνές κοντά σε μιά δαση. Μού 'στησαν και μένα μιά ξεχωριστή σκηνή, γιατί ό αδερφός μου, όπως κι οι γονείς μου, είχαν συνηθίσει να σέβονται τήν έπιθυμία που 'χα πάντα ν' άπομονώνομαι. Μού έδωσε μάλιστα ό αδερφός μου να με συντροφεύει και να με ύπηρετεί ένα μικρό χαριέστατο άραπάκι, τον 'Αμίν, που σε λίγο μου άφοσιώθηκε σε βαθμό μεγάλο.

Κανένα σκοπό δέν είχα να γράψω τίποτα τον καιρό εκείνο. Και γι' αυτό μόνο ένα τετράδιο βρέθηκε να έχω μαζί μου. Αλλά τό φως τό καταπληχτικό που μέσα του έπλεα, απ' τή μιά μεριά, κι απ' τήν άλλη τό άχανές που μ' έζωνε ολόγυρα, κι ή μονοτονία τής έρήμου κι ή έλλειψη κάθε χρώματος, έκαναν τήν ψυχή μου να φέρνει ολόένα μπρός στα μάτια μου τή φύση και τή βλάστηση τής Ελλάδας, μ' όλα τά χρώματά της.

Ζώντας έτσι μέσα σ' αυτή τήν άτμοσφαιρα, ένιωσα μέσα μου κάτι να με σπρώχνει να γράψω. Κι έκάθησα στο διπλωτό τραπεζάκι, μέσα στη σκηνή μου, άνοιξα τό μικρό τετράδιο κι άρχισα να γράφω :

"Υπνος Ιερός, λιονταρίσιος
του γυρισμού, στη μεγάλη
της άμμουδιάς άπλωσιά...

"Έτσι άρχισε ό «ΑλαφροΪσκιωτος», που τον έγραψα δίχως να σταματήσω, σε μιά βδομάδα μέσα.

"Όταν τέλειωσα τό ποίημα, έσκυψα τό κεφάλι μου άπάνω στο τετράδιο και με πήρε τό κλάμα.

Σε λίγο μπήκε ό 'Αμίν στη σκηνή, και, μόλις μ' αντίκρυσσε κι είδε έτσι κλαμένα τά μάτια μου, έπεσε καταγής λιγοθυμισμένος.

"Έβαλα τίς φωνές, κι ήρθαν απ' τίς άλλες σκηνές, και τον συνεφέραμε.

"Όταν τον ρώτησαν γιατί τό έπαθε αυτό, άποκρίθηκε στους πατριώτες του, πώς έπαθε, «έπειδή είδε τον κύριο λυπημένο».

Τό άραπάκι αυτό μου ήταν τόσο άφοσιωμένο και τόσο συμπαθητικό, που σκέφτηκα να τό πάρω μαζί μου στην Ελλάδα γυρίζοντας. Πάσχισα να πείσω τους δικούς του να μου τό αφήσουν, αλλά στάθηκε άδύνατο.»

* * *

«Τόν καιρό που έλειπα στην Αίγυπτο, ή Εύα άκολούθησε τήν αδερφή μου

τήν Πηνελόπη και πήγανε στους γονιούς μας στη Λευκάδα. Και φτάνοντας εκεί, μόλις γνωρίστηκε με τους δικούς μου, γονάτισε μπροστά στον πατέρα μου, και του είπε πως δεν μπορεί να ζήσει δίχως έμένα, και τήν παρακάλεσε να τήν αφήσουν να μένει κοντά τους, ως πού να γυρίσω.

Έτσι έμεινε στη Λευκάδα, στο πατρικό μου σπίτι, δσον καιρό έλειπα. Όστούσο ή αδερφή μου ή Πηνελόπη μου έγραφε τά καθέκαστα της ζωής τους στη Λευκάδα και τά λόγια της Εύας, και με πρότρεπε επίμονα να πάω στη Λευκάδα, μόλις γυρίσω άπ' τό ταξίδι. Και μου πρόσθετε, ότι ή Εύα είχε πολύ αδυνατίσει άπ' τόν καύμό της.

Όταν γύρισα, έπήρα τό βαπόρι και κίνησα για τή Λευκάδα. Τήν ίδια μέρα είχε ξεκινήσει κι ή Πηνελόπη για τήν Άθήνα. Στο δρόμο, μέσ' στη θάλασσα, διασταυρώθηκαν τά βαπόρια μας, και, κεί πού στεκόμουν στη γέφυρα του άλλου βαποριού, καθώς με είδε, μου είπε φωναχτά:

— Πήγαινε, πήγαινε σε περιμένει!

Φτάνοντας στο σπίτι μας, αντίκρυσσα τήν Εύα άλλοιωμένη, σε βαθμό άπίστευτο, αδύνατη και χλωμή.

Σε μιά ώρα μέσα, ή χαρά της πού μ' άντάμωσε, τή συνέφερε άμέσως και της άλλαξε τήν όψη. Ξανάγινε ή Εύα πού είχα αφήσει. Δροσερή, ροδαλή και γελαστή. Τήν άλλη μέρα στήσαμε μιά σκηνή στην πέρα θάλασσα, στο Ίόνιο. Εκεί έζησα, κι έγραφα τήν «Ίονική ραψωδία».

Έπειτα έπήραμε τήν άπόφαση και τήν εύχή του πατέρα μου και της μητέρας μου, κι έφύγαμε στην Άμερική, όπου έγινε ο γάμος μας άμερικάνικα, πολιτικός.

Πρίν γίνει ο γάμος, ή Εύα είξερε ένα δεσμό μου με μιά ξένη κοντέσα, πού βρισκόταν στην Άθήνα. Στην αρχή μάλιστα ίσως ένόμισε πως ο δεσμός αυτός ήταν τό εμπόδιο, πού μ' έκανε να μην αποφασίζω να παντρευτώ. Άλλά ο δεσμός αυτός, πού ήταν παροδικός, καθόλου δεν έπηρέαζε τή σκέψη μου, ούτε τό θαυμασμό μου για τήν υπέροχη γυναίκα, πού ήταν ή Εύα.

Η αγάπη της για μένα, ήταν τόσο άπάνω από κάθε πρόληψη και κάθε έγωισμό, ώστε πολλές φορές πρόσφερε στην κοντέσσα άνθη, όταν έγω τό ξεχνούσα.

Η προσωπικότητα της Εύας κι ο χαρακτήρας της ο άνώτερος μ' έκαναν να είμαι πάντα άπόλυτα ειλικρινής μαζί της, και να έξομολογούμαι πρώτα σ' αυτή κάθε λάθεμα και κάθε παρεκτροπή μου. Έτσι ή ζωή μας έπέρασε με άπόλυτη άρμονία κι έμπιστοσύνη του ένός προς τόν άλλον. Κι όταν άρρώστησε στην Άμερική και οι περιστάσεις τήν έκαναν να μην μπορεί να γυρίσει στην Ελλάδα, μου έγραψε πολλές φορές, αφήνοντάς μου να νοιώσω πως μπορούσα να κανονίσω τή

ζωή μου όπως νομίζω καλύτερα.

Όταν έπειτα ένώρισα στο Πήλιο τήν Άννα κι ένιωσα πως μπορούσαμε να ζήσουμε μαζί οι δύο μας ευτυχισμένοι. Όταν τό αποφάσισα, έγραφα στην Εύα ένα μακρότατο γράμμα, έξηγώντας τά πράγματα και ζητώντας τήν άδειά της. Η υπέροχη Εύα, μου άπάντησε τηλεγραφικώς και μου έστειλε τήν εύχή της.

Κι από τότε ή αγάπη άναμεταξύ μας, πού ποτέ δεν έσβυσε, έκανε να έξακολουθει ή άλληλογραφία μας και ο θαυμασμός της και τό ένδιαφέρον της για μένα, όπως και πρώτα».

* * *

Δέν είχε, νομίζω, τό ταίρι του ο Σικελιανός στην εύκολία και στην έγκαρδιότητα και τήν πρόσχαρη προθυμία να μιλεί και να σχετίζεται και να συνδέεται με τους λαϊκούς τύπους, με τά παιδιά, με τή νεολαία (και με μερικούς άκόμη κουραστικούς ποετάστρους, πού τόν έτρεχαν άπό πίσω, κλέβοντάς του άπό τις ώρες της ξεκούρασης ή της αυτοσυγκέντρωσης). Η άρνηση του ήταν αδύνατη. Για όλους αυτούς: «Χρυσέ μου», «αγαπημένε μου», ήταν πάντα οι κλητικές προσφωνήσεις του, και σε νέες γνωριμίες ή σ' άγνωστους, ένοχλητικούς συχνά.

Ξεχωριστά όμως οι λαϊκοί τύποι τόν τριγύριζαν στο υπαιθρο, στα ξεκαλοκαιριάσματά του, στο Ξυλόκαστρο, στη Συκιά, στην Πάρνηθα. Έπειτα στους Δελφούς, στο σπιτάκι της Μονής Φανερωμένης στη Σαλαμίνα, όπου ήταν μισθωτής επί είκοσι και πάνω χρόνια και κατόπιν φιλοξενούμενος της Μονής και όπου είχε τό καταφύγιο και τό έρημητήριό του, πού σ' αυτό χρωστάμε τήν τελευταία του δημιουργική εργασία. Στους λαϊκούς αυτούς άνθρώπους έτρεφε στοργή συγκινητική. Κουβέντιαζε μαζί τους ώρες ολόκληρες. Τους ρωτούσε χίλια δυο πράγματα, άκουε τά βάσανά τους ύπομονητικά, τους έκανε, μέσα στη συνομιλία, κηρύγματα άπαλά, μαστορικά, μα δίχως προσπάθεια.

Άκουσα από χωρικούς του Ξυλόκαστρου, έναν άπόστρατο ένωμοτάρχη γέρο Τσίντο, πού έμενε στη Συκιά, από ναυτικούς, βαρκάρηδες και χωρικούς της Σαλαμίνας χίλιες δυο κουβέντες και διηγήσεις πού καθαρά ξεδιάλυνα πως ήταν τά λόγια τους, τ' άπλά πού τά διατύπωναν κομπιασμένα, μ' άρθρωση δύσκολη, αντίλαλος και καταστάλαγμα της άποκλυπτικής όμιλίας του ποιητή, πού τους άνοιγε νέους κόσμους με τή γοητεία και τή σοφία και τήν έπιβολή του — δίχως προσπάθεια, δίχως έπιβολή.

Όποιος τύχει και πάει στη Φανερωμένη και πεί τ' όνομα μονάχα «Σικελιανός», θά δει τρεις, τέσσερις άνθρωποι θά τόν πλησιάσουν, ένας έπειτ' άπ' τόν άλλο, να του είπουν τόν καύμό τους και να του διηγη-

θοῦν σκηνές ἀπὸ τῆ ζωῆ του στὴν ἡσυχὴ ἐκείνη ἀκρογιαλιά. Καὶ πρῶτος ἀπ' ὅλους ὁ βαρκάρης ὁ Νίκος Καμπίτης, μὲ τὸ βλαμένο πόδι, ὁ παλιὸς ναυτικός, ποὺ κρατεῖ τὸ μεγάλο περίπτερο ἐκεῖ, ὁ Παναγιώτης Σπαλίθρας.

— Τέτοιοι ἄνθρωποι δὲν ξαναγίνονται, κύριε. Δὲ θὰ ξαναδῆτε πιά *Ἄγγελο Σικελιανό.

Ἄκουστε με ἐμένα ποὺ σᾶς τὸ λέω. Καὶ τὰ μάτια τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου ἀνοιγαν διπλά, σὰ φλογισμένα ἀπὸ μιὰ ἐσωτερικὴ φλόγα.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Σικελιανοῦ περιδιαβάζει ἐκεῖ κάτω ἀπ' τὰ πευκάκια, πλάϊ στὰ βότσαλα τοῦ στενοῦ Περάματος, μέσα στὶς ψυχές τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων...

ΑΓΙΣ ΘΕΟΣ

Ο ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ ΠΑΝΤΑ ΖΩΝΤΑΝΟΣ

Δυὸ χρόνια ἔκλεισαν κιάλας ἀπὸ τότε ποὺ πέθανε ὁ *Ἄγγελος Σικελιανός. Ὅσο δμως περνάει ὁ καιρὸς, ὁ Ποιητὴς ὄλο καὶ εἶναι πιὸ κοντὰ μας. Μὲ τὸ ἔργο του καὶ τὴ σκέψη του εἶναι μιὰ ζεστή, μιὰ ζωντανὴ παρουσία.

Εὐτύχησα νὰ γνωρίσω καὶ νὰ συνδεθῶ ἀδελφικὰ τριάντα χρόνια μὲ τὸ Σικελιανό. Καὶ τὴν ὥρα τούτῃ χίλια δύο περιστατικά μοῦ ξανάρχονται στὸ νοῦ. Ἄπ' ὅλες αὐτές τίς θύμησες, θέλω νὰ σταθῶ γιὰ λίγο στὰ εὐτυχισμένα χρόνια τοῦ *Ἀγγέλου καὶ τῆς Εὐας, στὴν ἰδιόρρυθμὴ καὶ πολυτελέστατη βίλλα τους, ποὺ τὴν εἶχαν χτίσει, ἀντίκρουσθι γαλανὴ θάλασσα, σ' ἐν' ἀπ' τὰ εἰδυλιακά χωριά τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, στὴ μαγευτικὴ Συκιά,* ὅπου ἔμεναν πρὶν ἀπ' τίς Δελφικὲς ἐορτές. Ἡ δεκαπεντάχρονη καὶ πλέον διαμονὴ τοῦ Σικελιανοῦ στὸ ὠραῖο ἑλληνικὸ αὐτὸ χωριὸ εἶναι ἴσως ἐν' ἀπ' τὰ λίγο γνωστὰ κεφάλαια τῆς πολυκύμαντης ζωῆς του.

Ἡ Συκιά ὑπῆρξε γιὰ τὸν Ποιητὴ τὸ ἀπάνεμο λιμάνι ποὺ χάλκευσε καὶ ὕψωσε τὸ πνευματικὸ του σύμβολο. Ἀπὸ κεῖ ἐξόρμησε γιὰ ν' ἀναβιώσει στοὺς Δελφοὺς τίς ἀληθινὰ ἐκείνες ἐορτές ποὺ προκάλεσαν τὸν παγκόσμιο θαυμασμό. Ἡ βίλλα ποὺ φέρνει πάντα τ' ὄνομά του, ἀλλὰ ποὺ τώρα στέκει θλιμμένη καὶ βουβή, ἦταν γιὰ ὄσους ἔζησαν ἐκεῖ, κοντὰ στὸ ἀγαπημένο ζευγάρι, «ὁ ὄμφαλὸς τῆς γῆς».

Πόσοι δὲ φιλοξενήθηκαν ἀλήθεια ἐκεῖ! Ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων, καλλιτέχνες, δικοὶ μας καὶ ξένοι, ἄδολοι καὶ ταπεινοὶ χωρικοὶ, ποὺ ἀκούγαν τὸν Σικελιανὸ ν' ἀπαγγέλλει τοὺς στίχους του μὲ τὴ βροντερὴ φωνή του. Γιορτές, δεξιώσεις, ἐρασιτεχνικὲς παραστάσεις, τσάγια, συγκέντρωσαν στὴ βίλλα τῆς Συκιάς ἕνα πλῆθος κόσμου, πρὸ πάντων τὰ Σαββατοκύριακα, ἀπ' τὸ χωριὸ καὶ τὴν Ἀθήνα.

Εὐγενικοὶ καὶ καλόκαρδοι, οἱ οἰκοδεσπό-

* Ἡ Συκιά ἀπέχει ἀπ' τὸ Ξυλόκαστρο πέντε λεπτὰ μὲ τὸ λεωφορεῖο.

τες κοβόντανε νὰ περιποιηθοῦν τοὺς φιλοξενουμένους τοὺς, νὰ τοὺς προσφέρουν μερικὲς ὥρες ἀγάπης καὶ ξεγνοιασιάς καὶ νὰ τοὺς χαρίσουν τὰ Χριστούγεννα, τὴν Πρωτοχρονιά καὶ τὸ Πάσχα τὰ πιὸ ἀκριβὰ δῶρα. Δημιουργοῦσαν ἀπλά κι αὐθόρμητα, τὴν πιὸ φιλική, οἰκεία ἀτμόσφαιρα. Μιὰ ἱστορία, ἐν' ἀνέκδοτο, ἐν' ἀθῶο πείραγμα ἔκανε τὸ Σικελιανὸ νὰ γελάει μ' ἐκεῖνο τὸ πλούσιο, τὸ ἡχηρὸ, τὸ παιδικὸ γέλιο, ποὺ σ' ἀίχμαλώτιζε καὶ σ' ἔδενε μαζί του, γιὰτὶ ἀνάβλυζε πηγαῖο ἀπ' τὴν καρδιά του.

Οἱ κάτοικοι τῆς Συκιάς διατηροῦν πάντα ζωντανὴ τὴν ἀνάμνηση ἀπ' τὰ βράδια αὐτά, ποὺ τὰ ἱστοροῦν, ὅταν τύχει, μὲ συγκινητικὴ νοσταλγία. Θυμοῦνται, σὰ σὲ ὄνειρο, καὶ τὴν ὀλιγοήμερὴ διαμονὴ μιᾶς ὠραιότατης Ἰνδῆς πριγκίπισσας, ποὺ τὴ συντρόφευε πάντα ὁ Ποιητὴς. Κάθε μέρα, ἰππεύοντας καὶ οἱ δύο τοὺς περήφανα ἄτια, κάλπαζαν σ' ὄλο τὸ μάκρος τῆς γραφικῆς ἀκρογιαλιάς. Τὸ πέρασμά τους ἔμοιαζε μὲ πέρασμα θεῶν. Λὲς καὶ εἶχαν ξανακατέβει στὴ γῆ ἡ Ἀφροδίτη κι ὁ Ἀπόλλωνας!

Ὁ *Ἄγγελος Σικελιανὸς ὅμως συνταίριαζε μὲ τὴν πανθειστικὴ ἐνόραση τοῦ κόσμου καὶ τὴ χριστιανικὴ. Ἡ ἀπέριττη μικρὴ καὶ πεντακάθαρη ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ, ἀφιερωμένη στὴν Παναγία, ἔβλεπε ταχτικά τὸ ζεῦγος Σικελιανοῦ νὰ προσεύχεται γονατιστὸ μὲ θερμὴ καὶ τὴ Μεγάλῃ Παρασκευῇ νὰ σηκώνει μ' εὐλάβεια τὸ ἀνθοστόλιστο κουβούκλιο τοῦ Ἐπιτάφιο, τὴν ὥρα τῆς ἐκφορᾶς, μέσ' ἀπ' τοὺς στενοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ. Ὁ Σικελιανὸς ἐπικοινωνοῦσε ἀκόμα μὲ τὸ Θεὸ καὶ στὴ βίλλα του. Ἐνα ξεχωριστὸ δωμάτιο, στολισμένο μὲ σπάνιες βυζαντινὲς εἰκόνες ἀγίων, μὲ μανουάλια καὶ τρικέρια, δεχόταν πρῶτ' καὶ βράδι, τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Ποιητῆ κ' ἐκεῖ γαλήνια, λυτρωτικὴ καὶ μυστικὴ ἀνάβλυζε ἡ προσευχὴ ἀπ' τὴν ψυχὴ του.

Ὁ Σικελιανὸς εἶχε κι ἄλλες στιγμὲς περιουλλογῆς. Ἀντίκρου ἀπ' τὴν βεράντα τῆς βίλλας του, κάτω ἀπὸνα μεγάλο πεῦκο, ἕνας μαρμαρίνος καναπές ἦταν συχνὰ τὸ καταφύγιό του. Μέσ' στὴ γαλήνια φύση ἔγραφε